

پروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بخش نظری تاریخ

عبدالمجید معادیخواه

تاریخ و فلسفه‌ی تاریخ در قرآن

بخش دوم - بعثت پیامبران (۲)

* پیامبران گمنام

* دعوت نوح

* از نوح تا ابراهیم

تاکنون بیست فهرست از آیات قرآنی را از نگاه گذرانده‌ایم که ده فهرست آن در زمینه‌ی تاریخ انسان و جهان بود و ده فهرست دیگر در زمینه‌ی بحثهای کلی بعثت و پیامبری. با این توضیح که در ضمن آیات مربوط به تاریخ انسان، پیامبری حضرت آدم نیز مورد اشاره است.

چنین است که در فرهنگ قرآن - به رغم اینکه آدم نخستین پیامبر خدا است - حضرت نوح به عنوان سر سلسله‌ای پیامبری مطرح است، چنان که گویی تبار جریان بعثت به آن بزرگوار می‌رسد. این پیامبر بزرگوار الهی را ویژگیهایی است که پس از ارائه‌ی فهرستهای آیات، به عمده‌ی آنها اشاره خواهیم داشت، و پیش از ارائه‌ی آن فهرستها به نظر می‌رسد یک فهرست را از نظر بگذرانیم، این فهرست مربوط است به پیامبران گمنام که از مجموع آیات آن این نکته استفاده می‌شود که در تاریخ پیامبری، پیامبرانی بوده‌اند که از آنان نامی در قرآن نیامده است و روشن نیست که در چه زمانی و مکانی نقش خود را ایفا کرده‌اند.

فهرست شماره ۱

شماره مسلسل ۲۱

موضوع: پیامبران گمنام

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۴ نساء	۱۶۴	۱		
۲۳	مؤمنون	۴۵	۱	
۲۵	فرقان	۲۸	۱	
۴	مؤمن	۷۸	۱	۴

اینک این شما و این فهرستهایی که در آن از دعوت نوح و مبارزات خستگی ناپذیرش یاد آمده است:

فهرست شماره ۲

شماره مسلسل ۲۲

موضوع: نوح در بستر تاریخ

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۱۷	بنی اسرائیل	۲-۳	۲	
۳۷	صافات	۸۳	۱	
۵	حدید	۲۶	۱	۴

این آیات بیانگر این حقیقت است که چنان که پیش از این اشاره شد، تبار پیامبری - در فرهنگ قرآن - به نوح می‌رسد، چنان که هر کجا در قرآن جریان پیامبری و قله‌های بلند آن مطرح است، نام، یاد و داستان نوح به عنوان نخستین فریادگر شرک ستیز و دعوت گر خستگی ناپذیر توحید می‌درخشد. آیاتی که ذیلاً مورد اشاره قرار گرفته است داستانی است از این مبارزه‌ی اعجاب انگیز، و هم جمع بندی آن با درودی بر نوح.

فهرست شماره‌ی ۳

شماره‌ی مسلسل ۲۳

موضوع: مبارزه‌ی خستگی ناپذیر نوح در یک نگاه

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۲۸	نوح	۱-۲۸	۲۸	
۳۷	صافات	۷۵-۸۲	۷	۳۵

گفتنی است که در سوره‌ی مبارکه‌ی صافات از تمامی پیامبران نامدار با سلام و درود یاد شده و می‌توان گفت گونه‌ای جمع‌بندی از کارنامه‌ی آنان و اعطای مدالی به ایشان. در جای قرآن جریان مبارزات نوح - چنان که پیش از این نیز بدان اشارتی شد - به عنوان آغاز جریان ریشه‌دار و پایا مطرح است و همه‌جا پیامبران در برابر چهره‌های حاکم زمان قد علم کرده‌اند. فهرستی که پایان بخش این بخش است، مشتمل بر آیات قرآن در این زمینه است:

فهرست شماره‌ی ۲

شماره‌ی مسلسل ۲۲

موضوع: موضع‌گیری چهره‌های حاکم زمان در برابر نوح

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۷	اعراف	۵۹-۶۴	۶	
۱۰	یونس	۷۱-۷۴	۴	
۱۱	هود	۲۵-۴۹	۲۵	
۲۱	انبیاء	۷۶-۷۷	۲	
۲۳	مؤمنون	۲۳-۳۰	۸	
۲۵	فرقان	۳۷	۱	
۲۶	شعراء	۱۰۵-۱۲۲	۱۸	
۲۹	عنکبوت	۱۴-۱۵	۲	
۵۱	ذاریات	۴۶	۱	
۵۴	قمر	۹-۱۴	۶	

در مجموعه‌ی این آیات واژه‌ی «ملا» مکرر در نگاه می‌نشیند که می‌توان آن را به چهره‌های چشمگیر یا چهره‌های حاکم در هر زمان ترجمه کرد. این واژه را در ذهنیت بسیاری از قلمداران و سخنوران بار منفی است، که دلیل آن چیرگی فساد است بر نوع حکومتها و استثنائی بودن حکومت صالح در تاریخ حکومت، و گرنه در نگاه ژرف اندیشان منفی و مثبت بودن «ملا»، تابعی است از متغیر حکومت.

اینک، به جا است که به پاره‌ای از ویژگیها و برجستگی‌های شخصیت نوح - که بعضاً زاویه‌هایی برای پژوهش است - اشاره شود:

۱ - نوح پیشتاز و پیشگام مبارزه با شرك و دعوت به توحید در تاریخ است، چرا که نخستین پیامبری است که در جامعه‌ی انسانی برانگیخته شده است؛ در حالی که عصر آدم، شاهد شکل‌گیری جامعه‌ی انسانی نبوده است و به همین دلیل دعوت و پیامبری آدم، سرآغاز بعثت به شمار نمی‌آید.

۲ - در فرهنگ قرآنی، عصر نوح را ارزش ویژه‌ای است، چنان که گویی با آن تاریخ جامعه‌ی انسانی آغاز می‌شود و بی‌آن، جامعه و تاریخ را ارجی نیست. این نکته می‌تواند ویژگی مهمی در تاریخ‌نگاری قرآنی قلمداد شود که شرح آن را مجال دیگر بایسته است. آری با طوفانی همه چیز به فراموشی سپرده می‌شود و همه چیز از نو شروع می‌گردد.

۳ - نوح اسطوره‌ی مقاومت و پایداری است که از او می‌توان به عنوان حماسه‌ی شکیب و پشتکار یاد کرد.

۴ - نیایش و دعا را می‌توان رمز پایداری اعجاب‌انگیز نوح دانست که اگر سنگر دعا نبود، حفظ روحیه و نشاط به زغم ۹۵۰ سال تنهایی نشدنی بود.

۵ - از آنجا که با طوفان عصر نوح زمین شستشو می‌شود، نوح را در تاریخ تمدن زمین جایگاهی ویژه است، و این نکته نیز می‌تواند محور مهمی در امتیاز تاریخ‌نگاری قرآنی به شمار آید.

۶ - نوح را با دعوت خود در تاریخ انسان حضوری جاودانه است و سرنوشت چنین بوده است که در جریان این دعوت، پیوند پدر و پسر بریده شود تا تأکیدی باشد بر اصالت پیوند فرهنگی در مقایسه با پیوند خونی که در تاریخ‌نگاری قرآنی این نکته نیز شایان تأمل است.

بسا ساده اندیشان که هراس نوح را از غرق شدن فرزند با نگاهی دیگر بنگرند و در مقایسه، ابراهیم را شکوه و ارجی خاصی بگذارند، که - در مثل - آن چگونه به ذبح فرزند شتافت و این چنان خود را باخت! اما در نگاه ژرف اندیشان نه چنین است که ابراهیم فنای تن فرزند را می رفت که نظاره کند و نوح نابودی اندیشه و روح پسر را و این دو با یکدیگر نه قیاس پذیراند!

نه آیا که ابراهیم نیز بارها و بارها با نگرانی به سرنوشت تبار خود اندیشیده است و در دعا تا آنجا پیش رفته، که محدودیت قانون به وی گوشزد شده است.

روشن است که در ویژگیهای شخصیت نوح پیامبر، نمی توان به همین چند نکته بسنده کرد، که با اندیشیدن در آیات قرآنی بی شک به نکته های فراوان دیگری می توان دست یافت که هر یک زاویه های پژوهش بسیاری را می گشاید و اندیشه مندان ژرف نگر را به میدانهایی ناشناخته فرا می خواند و قله های تسخیر نشده ای را ره می نماید.

از نوح تا ابراهیم

در فاصله ی دعوت نوح تا مبارزات و بت شکنی ابراهیم از پیامبرانی با نامهای هود، صالح و لوط یاد شده است. در مواردی نیز در ردیف آنان شعیب قرار گرفته که باتوجه به همزمانی وی با موسی، در جای دیگری از آنحضرت یاد خواهیم کرد. اینک فهرستهای آیاتی را در ارتباط با هود، صالح و لوط از نگاه می گذرانیم.

فهرست شماره ی ۵

شماره ی مسلسل ۲۵

موضوع: درگیری هود با کفر و حاکمیت موجود

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۷	اعراف	۶۵-۷۲	۸	
۱۱	هود	۵۰-۶۰	۱۱	
۲۳	مؤمنون	۳۱-۴۳	۱۳	
۲۵	فرقان	۳۸	۱	
۲۶	شعرا	۱۲۳-۱۴۰	۱۸	

۲۹	عنکبوت	۳۸	۱
۴۱	فصلت	۱۳-۱۶	۴
۴۶	احقاف	۲۱-۲۸	۸

فهرست شماره‌ی ۶

شماره‌ی مسلسل ۲۶

موضوع: سقوط عبرت آموز عاد

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۵۱	ذاریات	۴۱-۴۲	۲	
۵۴	قمر	۱۸-۲۱	۴	
۶۹	حاقه	۴-۵	۲	
۸۹	فجر	۶-۱۴	۹	۱۷

فهرست شماره‌ی ۷

شماره‌ی مسلسل ۲۷

موضوع: درگیری حاکم بر مستکبران زمان و سقوط عبرت آموز ثمود

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۱۷	اعراف	۷۳-۷۹	۹	
۱۱	هود	۶۱-۶۸	۸	
۲۵	فرقان	۳۸	۱	
۲۶	شعرا	۱۴۱-۱۵۹	۱۹	
۲۷	نمل	۴۵-۵۲	۸	
۲۹	عنکبوت	۳۸	۱	
۴۱	فصلت	۱۳-۱۴ و ۱۷-۱۸	۴	
۵۱	ذاریات	۴۳-۵۴	۱۲	
۵۴	قمر	۲۳-۳۱	۹	
۶۹	حاقه	۴-۸	۵	

۶	۹-۱۴	فجر	۸۹
۵	۱۵-۱۱	شمس	۹۱

از دعوت نوح تا صالح، موضوع دعوت توحید است و مبارزه با شرك. و در برابر چهره های حاکم زمان قرار دارند که عنوانهای کفر و استکبار نیز در مورد آنان به کار رفته است. ولی در جریان دعوت لوط، تکیه بر موضوع اخلاقی خاصی است و این دعوت با زمینه ی فرهنگی خاصی مطرح می شود. می توان گفت که روح مشترك دعوت پیامبران یکی است، ولی با ویژگیهای زمان و مکان شکل های متنوعی به خود می گیرد، در آینده مجال بهتری برای توضیح این نکته خواهیم داشت. اینک آیات مربوط به دعوت لوط را از نگاه می گذرانیم:

فهرست شماره ی ۸

شماره ی مسلسل ۲۸

موضوع: زمینه ی فرهنگی دعوت لوط

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۷	اعراف	۸۴-۸۰	۵	
۲۱	انبیاء	۷۵-۷۴	۲	
۲۵	فرقان	۴۰	۱	
۲۶	شعرا	۱۷۵-۱۶۰	۱۶	
۲۷	نمل	۵۸-۵۴	۵	
۲۹	عنکبوت	۳۰-۲۸	۳	۳۳

فهرست شماره ی ۹

شماره ی مسلسل ۲۹

موضوع: لوط و ارتباط او با حضرت ابراهیم

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۱۱	هود	۷۶-۶۹	۸	

	۱۰	۶۰-۵۱	حجر	۱۵
	۳	۳۲-۳۱ و ۲۶	عنکبوت	۲۹
۲۹	۸	۳۱-۲۴	ذاریات	۵۱

فهرست شماره‌ی ۱۰

شماره‌ی مسلسل ۳۰

موضوع: قوم لوط در اوج بی‌فرهنگی

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۱۱	هود	۸۳-۷۷	۷	
۱۵	حجر	۷۷-۶۱	۱۷	
۲	عنکبوت	۳۵-۳۳	۳	۲۷

فهرست شماره‌ی ۱۱

شماره‌ی مسلسل ۳۱

موضوع: جمع بندی ماجرای سقوط

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات	جمع تمامی آیات در این زمینه
۳۷	صافات	۱۳۸-۱۳۳	۷	
۵	قمر	۴۰-۳۳	۷	۱۴

ادامه دارد

و بیشتر مردم عامه آنند که باطل ممتنع را
دوستتر دارند چون اخبار دیو و پری و غول بیابان و
کوه و دریا که احمق‌ی هنگامه سازد و گروهی
همچنو گرد آیند و وی گوید در فلان دریا جزیره‌ی
دیدم و پانصد تن جایی فرود آمدیم در آن جزیره و
نان پختیم و دیگها نهادیم چون آتش تیز شد و تبش
بدان زمین رسید از جای برفت نگاه کردیم ماهی
بود؛ و به فلان کوه چنین و چنان چیزها دیدم؛ و
پیرزنی جادو مردی را خر کرد و باز پیرزنی دیگر
جادو، گوش او را روغنی بیندود و تا مردم گشت و
آنچه بدین مانند از خرافات که خواب آرد نادانان را
چون شب برایشان خوانند. و آن کسان که سخن
راست خواهند تا باور دارند ایشان را از دانایان
شمرند و سخت اندک است عدد ایشان.

(ص ۹۰۵).

تاریخ بیهقی